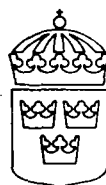

Försvarsutskottets betänkande

1987/88:8

om ändring i lagen (1966:413) om vapenfri tjänst

FöU
1987/88:8

Sammanfattning

I betänkandet behandlas de förslag rörande ändring i lagen (1966:413) om vapenfri tjänst, m.m. som regeringen – efter föredragning av statsrådet Sven Hulterström – har förelagt riksdagen i proposition 1987/88:81 jämte de med anledning av propositionen väckta motionerna 1987/88:Fö1, 1987/88:Fö2, 1987/88:Fö3, 1987/88:Fö4 och 1987/88:Fö5.

I betänkandet behandlas också ett antal motioner som väckts under föregående och innevarande års allmänna motionstid och som tar upp olika frågor i anslutning till bestämmelserna rörande vapenfri tjänst.

Utskottet tillstyrker i betänkandet regeringens förslag i propositionen och avstyrker motionerna med anledning av denna. Även de motioner som väckts under den allmänna motionstiden vid detta och föregående riksmöte avstyrks.

I utskottets betänkande föreslås i enlighet med vad som anförs i propositionen att tiden för grundutbildning av vapenfria tjänstepliktiga preciseras i lagen om vapenfri tjänst till minst 270 och högst 360 dagar samt att det i lagen också anges att tiden för repetitionsutbildning delas upp i högst fem övningar som vardera får omfatta högst 30 dagar eller i särskilda befattningar högst 40 dagar. Förslaget ligger inom ramen för den nu gällande totala utbildningstiden för vapenfria tjänstepliktiga och innebär att tjänstgöringsskyldigheten för de vapenfria tjänstepliktiga lagfästs på i princip samma sätt som gäller för värnpliktiga.

Vidare föreslås riksdagen godkänna vissa allmänna riktlinjer för vapenfri-verksamheten i fråga om tjänstgöringsområden, krigsplacering, utformning och genomförande av utbildningen, samt om förmåner till vapenfria tjänstepliktiga.

Lagändringen föreslås träda i kraft den 1 juli 1988. Reformerna i övrigt föreslås börja tillämpas den 1 juli 1989.

Till betänkandet har fogats en reservation (m).

Propositionen

I proposition 1987/88:81 föreslår regeringen riksdagen att

dels anta vid propositionen fogat förslag till lag om ändring i lagen (1966:413) om vapenfri tjänst,

dels godkänna de allmänna riktlinjer för tjänstgöringsområden, krigsplacering, utformning och genomförande av vapenfriutbildningen samt förmåner till vapenfria tjänstepliktiga som föredragande statsrådet har angett i propositionen.

Vidare har regeringen berett riksdagen tillfälle att ta del av vad föredragande statsrådet i övrigt i propositionen har anfört om vapenfriverksamheten.

Det vid propositionen fogade lagförslaget har följande lydelse:

Förslag till
Lag om ändring i lagen (1966:413) om vapenfri tjänst

FöU 1987/88:8

Härigenom föreskrivs att 5 § lagen (1966:413) om vapenfri tjänst skall ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

5 §¹

Vapenfri tjänstepliktig är skyldig att för sin utbildning tjänstgöra minst trehundraåttafem och högst fyrahundratjugo dagar. Tjänstgöringen utgöres av grundutbildning och repetitionsutbildning.

Vapenfria tjänstepliktiga är skyldiga att fullgöra grundutbildning och repetitionsutbildning. Grundutbildningen skall vara minst 270 och högst 360 dagar. Repetitionsutbildningen skall omfatta högst fem övningar om vardera högst 30 dagar eller, i fråga om särskilda befattningar enligt regeringens bestämmande, högst 40 dagar. Den sammanlagda utbildningstiden skall vara minst 395 och högst 420 dagar.

Inkallas värnpliktiga med stöd av 27 § 2 mom. eller 28 § 1 mom. värnpliktslagen (1941:967), får även vapenfri tjänstepliktig kallas till tjänstgöring. Tjänstgöringstiden får icke överstiga etthundraåttio dagar, om tjänstgöringen föranledes av inkallelse av värnpliktiga med stöd av 27 § 2 mom. värnpliktslagen.

Om tillgodoräkning av fullgjord värnpliktstjänstgöring vid beräkning av tiden för tjänstgöring enligt denna lag och av fullgjord vapenfri tjänst vid beräkning av tiden för värnpliktstjänstgöring meddelar regeringen bestämmelser.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1988.

¹ Senaste lydelse 1978:524.

Motioner från allmänna motionstiden 1987

1986/87:Fö501 av Birgitta Hambraeus (c) vari yrkas att riksdagen hos regeringen begär utredning om vapenfrilagen i syfte att avskaffa prövningsförfarandet.

1986/87:Fö503 av Börje Stensson och Olle Grahn (fp) vari yrkas att riksdagen hos regeringen begär förslag till sådan ändring i vapenfrilagen att avslag i vapenfrinämnden får överklagas i domstol enligt vad som föreslås i motionen.

1986/87:Fö504 av Lars Werner m.fl. (vpk) vari yrkas att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad som i motionen anges om meningsfull utbildning för vapenfria tjänstepliktiga, avskaffande av prövningsförfarandet samt om avskaffande av fängelsestraff för den som totalvägrar.

1986/87:Fö505 av Börje Stensson och Olle Grahn (fp) vari yrkas att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen sägs om lokalisering av utbildningen av vapenfria tjänstepliktiga.

1986/87:Fö507 av Bengt Westerberg m.fl. (fp) vari yrkas att riksdagen hos regeringen begär en översyn av vapenfrilagen.

1986/87:Fö508 av Kenth Skårvik och Leif Olsson (fp) vari yrkas att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om förläggning av en vapenfriskola till Uddevalla.

1986/87:Fö509 av Alf Svensson (c) vari yrkas

1. att riksdagen hos regeringen begär översyn av vapenfrilagen i enlighet med vad som anförts i motionen,
2. att riksdagen hos regeringen begär förslag på lagstiftning som får till följd att fängelsestraffet för värnpliktsvägran kan avskaffas och ersättas med samhällstjänst,
3. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna att ansvaret för vapenfrutbildningen skall ligga hos arbetsmarknadsdepartementet.

1986/87:Fö511 av Kjell Johansson och Kerstin Ekman (fp) vari yrkas att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad som i motionen anförts om lokalisering av utbildningen av vapenfria tjänstepliktiga.

1986/87:Fö518 av Evert Svensson m.fl. (s) vari yrkas att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad som i motionen anförts om behovet av en översyn av vapenfrilagen.

Motioner från allmänna motionstiden 1988

1987/88:Fö706 av Nils Erik Wååg (s) vari yrkas att riksdagen hos regeringen begär åtgärder för en betryggande utbildning i förandet av brandbil åt vapenfria tjänstepliktiga uttagna för räddningstjänst vid flygplatser.

1987/88:Fö719 av Evert Svensson m.fl. (s) vari yrkas att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om behovet av en översyn av vapenfrilagen.

FöU 1987/88:8

1987/88:Fö722 av Alf Svensson (c) vari yrkas

1. att riksdagen hos regeringen begär förslag till sådan ändring i vapenfri-lagstiftningen att prövningsförfarandet avskaffas,

2. att riksdagen hos regeringen begär förslag till lagstiftning som får till följd att fängelsestraffet för värnpliktsvägran kan avskaffas och ersättas med samhällstjänst,

3. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna att ansvaret för vapenfriutbildningen bör överföras till arbetsmarknadsdepartementet.

Motioner med anledning av proposition 1987/88:81

1987/88:Fö1 av Arne Andersson i Ljung m.fl. (m) vari yrkas

1. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om tjänstgöringsområden för de vapenfria tjänstepliktiga,

2. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om vapenfriutbildningens utformning och genomförande,

3. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om utbildningstidens längd för de vapenfria,

4. att riksdagen antar följande lag om ändring i lagen (1966:413) om vapenfri tjänst:

Härigenom föreskrivs att 5 § lagen (1966:413) om vapenfri tjänst skall ha följande lydelse:

Nuvarande lydelse

Vapenfri tjänstepliktig är skyldig att för sin utbildning tjänstgöra minst trehundraottiofem och högst fyrahundratjugo dagar. Tjänstgöringen utgöres av grundutbildning och repetitionsutbildning.

Föreslagen lydelse

Vapenfri tjänstepliktig är skyldig att fullgöra grundutbildning och repetitionsutbildning. Grundutbildningen skall vara minst 290 och högst 415 dagar. Repetitionsutbildningen skall omfatta högst fem övningar om vardera högst 30 dagar. Den sammanlagda utbildningstiden skall vara minst 430 och högst 520 dagar.

1987/88:Fö2 av Håkan Stjernlöf (m) vari yrkas att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om lokalisering av en vapenfriskola till Ljusdal.

1987/88:Fö3 av Mats Odell (c) vari yrkas

1. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om vapenfria som en viktig resurs under såväl freds- som krigstid,

2. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om biståndsutbildning som ett alternativ för vapenfri tjänst,

3. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om utbildningen av handledare för de vapenfria.

1987/88:Fö4 av Kerstin Ekman m.fl. (fp) vari yrkas

1. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om att använda benämningen *placering för civil beredskapstjänst* i stället för benämningen krigsplacering för de vapenfria tjänstepliktiga.

2. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om prövningsförfarandet vid uttagning till vapenfri tjänst.

3. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om att utbildningen av vapenfria tjänstepliktiga skall granskas av nämnden för vapenfriutbildning.

4. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om ett uppdrag åt överstyrelsen för civil beredskap ÖCB att samordna tillämpningen av en differentierad utbildning för de vapenfria tjänstepliktiga.

1987/88:Fö5 av Marita Bengtsson (s) vari yrkas att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om behovet av central utbildning för de vapenfria tjänstepliktiga.

Utskottet

Bakgrund

Den allmänna värnplikten innebär en skyldighet för svenska män att delta i landets väpnade försvar i krig eller vid krigsfara och att genomgå utbildning med syftet att ge den värnpliktige förmåga att lösa uppgifter i det militära försvaret.

Skyldigheten att fullgöra värnpliktstjänstgöring är emellertid inte undantagslös. Enligt lagen (1966:413) om vapenfri tjänst kan en värnpliktig få tillstånd till vapenfri tjänst i stället för värnpliktstjänstgöringen, om det kan antas att bruk av vapen mot annan är så oförenligt med den värnpliktiges allvarliga personliga övertygelse att han inte kommer att fullgöra värnplikten. Den som ges tillstånd till vapenfri tjänst får inte övas i bruk av vapen eller åläggas att bära vapen eller ammunition. Den vapenfria tjänsten fullgörs inom totalförsvarets civila del. Den som samtycker därtill kan dock åläggas att tjänstgöra inom det militära försvaret.

År 1978 beslutade riksdagen om betydande ändringar i 1966 års vapenfri lag (prop. 1977/78:159, FöU 28, rskr. 317). Härvid berördes bl.a. förutsättningarna för vapenfri tjänst, tjänstgöringsalternativ, tjänstgöringstidens längd, prövningsförfarandet och sanktionsformer vid vägran. Ändringarna syftade till att ge de värnpliktiga större möjligheter att få tillstånd till vapenfri tjänst. Prövningsförfarandet ändrades och tjänstgöringsalternativen vidgades.

Frågan om tillstånd till vapenfri tjänst prövas av vapenfrinämnden och ytterst av regeringen, dit nämndens beslut kan överklagas. Ansvaret för vapenfriutbildningen åvilar nämnden för vapenfriutbildning, som den 1 januari 1987 överfördes från arbetsmarknadsdepartementets verksamhetsområde till försvarsdepartementets.

Regeringen bemyndigade år 1983 chefen för försvarsdepartementet att tillkalla en kommitté med uppdrag att utreda värnpliktsutbildningen.

Utredningen har arbetat under benämningen 1983 års värnpliktsutbildningskommitté (VK 83).

FöU 1987/88:8

Genom regeringens bemyndigande den 29 mars 1984 utvidgades VK 83:s uppdrag till att även avse utbildning av vapenfria tjänstepliktiga och frågan om frikallelse av värnpliktiga.

Regeringsförslaget i föreliggande proposition grundas bl.a. på de förslag som VK 83 i enlighet med sitt utvidgade uppdrag lagt fram i sitt betänkande (SOU 1986:30) Vapenfriutbildningen i framtiden och yttrandena över detta.

Propositionens huvudsakliga innehåll

I propositionen föreslås att tiden för grundutbildning av vapenfria tjänstepliktiga preciseras i lagen om vapenfri tjänst till minst 270 och högst 360 dagar samt att det i lagen också anges att tiden för repetitionsutbildning skall delas upp i högst fem övningar, som vardera får omfatta högst 30 dagar eller i särskilda befattningar högst 40 dagar. Förslaget ligger inom ramen för den nu gällande totala utbildningstiden för vapenfria tjänstepliktiga.

Förslaget innebär att tjänstgöringsskyldigheten för de vapenfria tjänstepliktiga lagfästs på i princip samma sätt som gäller för värnpliktiga.

I propositionen redovisas också allmänna riktlinjer för vapenfri verksamheten i fråga om tjänstgöringsområden, krigsplacering, utformning och genomförande av utbildningen samt om förmåner till vapenfria tjänstepliktiga.

Lagändringen föreslås träda i kraft den 1 juli 1988. Reformerna i övrigt föreslås börja tillämpas från den 1 juli 1989.

Utskottet kommer i det följande att behandla regeringsförslaget med tyngdpunkt på de delfrågor som främst uppmärksammats i de olika motionerna. I några fall berör de under allmänna motionstiden 1987 resp. 1988 väckta motionerna delfrågor inom vapenfriområdet som inte tas upp i regeringens proposition. Utskottet behandlar dessa avslutningsvis.

Tjänstgöringsområden och krigsplacering

Bestämmelserna om tjänstgöringsområden fick sin nuvarande lydelse genom riksdagsbeslut år 1978 (prop. 1977/78:159, FöU 28, rskr. 371) resp. år 1981 (prop. 1980/81:117, UU 23, rskr. 271) då det också beslutades att den särskilda bistånds- och katastrofutbildningen skulle upphöra. Genom 1978 års vapenfrireform utvidgades antalet tjänstgöringsområden för de vapenfria tjänstepliktiga.

VK 83 redovisade vissa brister med nuvarande utbildningssystem och föreslog åtgärder för att komma till rätta med dem. Kommittén förordade sålunda att de vapenfria företrädesvis skall utbildas till befattningar som kräver lång utbildning och till vilka behoven inte kan tillgodoses på annat sätt. Med detta som utgångspunkt föreslog VK 83 att vapenfriutbildningen genomförs inom områdena civilförsvarsverksamhet, hälso- och sjukvård, omhändertagande av nödställda, transportverksamhet, elkraftförsörjning, telesamband, kommunal omsorgsverksamhet samt viss kommunalteknisk verksamhet. Vissa tjänstgöringsalternativ borde enligt kommittén däremot slopas, bl.a. biståndsutbildningen.

Föredragande statsrådet framhåller i propositionen att det inte bör förekomma sådana tjänstgöringsalternativ som inte leder till en adekvat krigsplacering eller som inte möjliggör ett effektivt utnyttjande av tillgänglig utbildningstid. Utbildning som har huvudsaklig inriktning mot fredstjänst föreslås i princip inte förekomma. Regeringen bör enligt propositionen inte längre detaljstyra till vilka områden de vapenfria fördelas. Områdena får i stället bestämmas av de myndigheter som under regeringen har ansvaret för denna del av personalförsörjningen inom totalförsvaret. Detta ansvar åvilar nämnden för vapenfriutbildning och arbetsmarknadsstyrelsen (AMS). Enligt propositionen bör det därför ankomma på nämnden för vapenfriutbildning att efter samråd med AMS bedöma vilka utbildningsmyndigheter som fortsättningsvis bör komma i fråga som anordnare av vapenfriutbildningen. Liksom hittills bör dock, framhålls det, regeringen bestämma om vapenfriutbildningen får ske hos enskilda föreningar och stiftelser.

Motion 1987/88:Fö1 (m) biträder VK 83:s förslag till tjänstgöringsområden. Motionärerna anser det vara nödvändigt att vapenfriutbildningen ges en helt annan inriktning och stadga än vad som är fallet i dag. Beträffande biståndsutbildningen sägs att det inte nu längre – sedan den tidigare bistånds- och katastrofutbildningen upphört – finns skäl att låta sådan utbildning utgöra alternativ till vapenfri tjänst, särskilt som den inte syftar till krigsplacering inom totalförsvaret.

Utskottet vill med anledning härav erinra om att det redan genom 1978 års vapenfrireform slogs fast att all utbildning av och tjänstgöring för de vapenfria värnpliktiga bör läggas upp så att det klart framgår att den syftar till att skapa en personalresurs för beredskaps- och krigssituationer och inte till att ge en myndighet eller en organisation ett personaltillskott. Föredragande statsrådets förslag innebär samma inriktning av utbildningen.

Även utskottet vill understryka vikten av att utbildningen av de vapenfria resulterar i att de får en bestämd inplacering i det krigsorganiserade samhället. Först därigenom skapas, som fördragande statsrådet framhåller, förutsättningar för att den vapenfrie skall kunna göra fullvärdiga och effektiva insatser under beredskap och i krig.

De av VK 83 utpekade områdena för tjänstgöringen anser utskottet med hänsyn till det angivna syftet med utbildningen vara väl valda och finner det naturligt att utbildningen i huvudsak genomförs inom dessa områden. Det bör således ankomma på nämnden för vapenfriutbildning att, efter samråd med AMS, bestämma dels hur de vapenfria tjänstepliktiga skall fördelas mellan dessa huvudområden, dels vid vilka utbildningsmyndigheter den vapenfria tjänsten skall fullgöras. Liksom hittills bör regeringen, också bestämma i vad mån vapenfriutbildningen får ske hos enskilda föreningar och stiftelser. För närvarande finns sådana bestämmelser beträffande Svenska röda korset och Sveriges kristna ungdomsråd. Utskottet konstaterar i detta sammanhang härutöver att Sveriges civilförsvarsförbund har möjlighet att i sin verksamhet utgöra tjänstgöringsplats för vapenfria tjänstepliktiga. Denna möjlighet bör enligt utskottets mening fortsättningsvis prövas av regeringen.

Under hänvisning till det anförda anser sig utskottet kunna godta regeringens förslag i denna del och finner sålunda inget skäl att förorda ett

uttalande från riksdagens sida av den innebörd som anges i motion Fö1 i denna del.

FÖU 1987/88:8

Under hänvisning till vad som ovan anförts bl. a. om syftet med vapenfriutbildningen – att skapa personella resurser för beredskap och krig – avstyrks också yrkande 1 i motion Fö3 (c) angående ett uttalande om de vapenfria som en viktig resurs under såväl freds- som krigstid, yrkande 1 i motion Fö4 (fp) att de vapenfria tjänstepliktigas placering skall benämnas placering för civil beredskapstjänst i stället för krigsplacering, yrkandena i motionerna 1986/87:Fö518 och 1987/88:Fö719 (båda s) om behovet av en översyn av vapenfri lagstiftningen i syfte att göra vapenfritjänsten samhällsnyttig i vid mening samt yrkande 2 i motion Fö3 om biståndsutbildning som ett alternativ till vapenfri tjänst.

Vapenfriutbildningens utformning och genomförande

VK 83 föreslog att utbildningen av vapenfria tjänstepliktiga skall organiseras med grundutbildning och repetitionsutbildning. Grundutbildningen skulle omfatta introduktion (ca 1 vecka) och allmän grundutbildning (3–4 veckor), grundläggande befattningsutbildning (4–10 veckor) och praktisk befattningsutbildning under resten av tjänstgöringen. Introduktion och allmän grundutbildning bör enligt VK 83:s förslag genomföras vid tre skolor som likaledes föreslås inrättas. Till dessa tänks också befattningsutbildning för hälso- och sjukvårdspersonal, med undantag för vårdbiträden, samt utbildning av kommunernas vapenfria och av de vapenfrias handledare kunna förläggas.

Föredragande statsrådet biträder i propositionen uppfattningen att utbildningen av vapenfria tjänstepliktiga bör utgöras av grundutbildning och repetitionsutbildning. Däremot föreslår föredragande statsrådet att särskilda vapenfriskolor inte skall inrättas. Antalet vapenfria för hel grundutbildning är enligt propositionen för närvarande avsevärt mindre än vad VK 83 hade anledning att räkna med. Den senaste tidens minskning och osäkerheten i framtiden om antalet nytilkommande vapenfria belyser enligt föredragande statsrådet de svårigheter som ligger i kommitténs förslag om särskilda skolor för vapenfriutbildningen. Ett sådant system för utbildningen skulle, heter det, i allmänhet innebära problem att tillräckligt effektivt anpassa verksamheten med hänsyn till snabbt ändrade förutsättningar. Föredragande statsrådet har därför kommit till den slutsatsen att nödvändiga kvalitetsförbättringar av vapenfriutbildningen måste genomföras med andra organisatoriska lösningar och åtgärder som medger ett mer flexibelt resursutnyttjande. Förbättringar av vapenfriutbildningen bör enligt propositionen kunna uppnås genom ett mer rationellt utnyttjande av den befintliga utbildningsorganisationen.

Utskottet konstaterar att nedgången i antalet vapenfria för grundutbildning skapat en delvis ny situation som innebär att underlaget för inrättande av särskilda vapenfriskolor sviktar. Detta i förening med att många utbildningsanordnare har en organisation för utbildningsverksamhet gör att även utskottet finner att vapenfriskolor inte nu bör inrättas. I den mån brister finns i utbildningen får dessa avhjälpas genom förbättringar inom den

befintliga organisationen för utbildningen. Utskottet tillstyrker således regeringens förslag i denna del.

Av utskottets ställningstagande följer att utskottet avstyrker motionerna 1986/87:Fö505 (fp), 1986/87:Fö508 (fp), 1986/87:Fö511 (fp), 1987/88:Fö1 (m), 1987/88:Fö2 (m) och 1987/88:Fö5 (s), i de delar dessa innefattar förslag om inrättande av särskilda skolor för utbildningen av de vapenfria eller lokalisering av sådana skolor.

I propositionen föreslås att den vapenfrie utöver basutbildningen skall få en allmän information om bl.a. totalförsvaret samt om säkerhets- och försvarspolitiken. Yrkandet i motion 1986/87:Fö504 (vpk) om studier och diskussioner om försvaret under utbildningen synes därför komma att tillgodoses. Något uttalande från riksdagens sida torde alltså inte vara påkallat, varför motionsyrkandet bör avslås.

I motion 1987/88:Fö706 (s) yrkas att riksdagen hos regeringen begär åtgärder för en betryggande utbildning i förandet av brandbil åt vapenfria tjänstepliktiga uttagna för räddningstjänst vid flygplatser.

Utbildningen av vapenfria tjänstepliktiga för brand- och räddningstjänst sker i luftfartsverkets regi och påbörjas med ett sex veckors grundläggande skede vid brand- och räddningsskolan på Arlanda.

Som förutsättning för utbildningen till förare av räddningsbil gäller att den vapenfrie har körkort med behörighet att framföra lastbil. För den som endast har behörighet för personbil krävs dispens. Utskottet finner med hänvisning till det anförda att motion 1987/88:Fö706 inte bör föranleda någon åtgärd från riksdagens sida.

I motionerna 1986/87:Fö509 och 1987/88:Fö722 (båda c) yrkas att ansvaret för vapenfriutbildningen skall ligga hos arbetsmarknadsdepartementet och inte hos försvarsdepartementet.

Med anledning härav vill utskottet erinra om att beredningen inom regeringskansliet av frågor om vapenfri tjänst sedan mitten av 1960-talet har varit uppdelad på i huvudsak två departement, försvarsdepartementet och arbetsmarknadsdepartementet. Försvarsdepartementet har svarat för lagstiftningen inom området. Frågor rörande förutsättningarna för att få vapenfri tjänst liksom frågor om uttagning och redovisning av de vapenfria har alltså författningsmässigt reglerats av statsmakterna efter beredning i första hand i försvarsdepartementet. Ansökningar om vapenfri tjänst prövas av vapenfrinämnden, som alltsedan sin tillkomst lyder under försvarsdepartementet. I försvarsdepartementet handläggs också överklaganden till regeringen av dem som inte medgetts vapenfri tjänst. Till arbetsmarknadsdepartementet hörde däremot nämnden för vapenfriutbildning (NVU) sedan denna från arbetsmarknadsstyrelsen (vapenfrisktionen) övertagit ansvaret för vapenfriverksamheten. NVU har dock fr.o.m. den 1 januari 1987 överförts till försvarsdepartementet.

Den ordning enligt ovan som valts har enligt utskottets mening goda skäl för sig. Det är naturligt att försvarsdepartementet, som har ansvaret för totalförsvaret, inkl. dess civila delar, ansvarar för utbildningen av vapenfria tjänstepliktiga. Under hänvisning härtil avstyrks ifrågasvarande motionsyrkanden.

På de olika tjänstgöringsplatserna för vapenfria tjänstgör dels s.k.

vapenfriadministratörer, dels handledare. Enligt propositionen bör målet vara att ge såväl handledarna som vapenfriadministratörerna kompetens att informera de vapenfria bl.a. om de frågor som rör totalförsvaret, säkerhets- och försvarspolitiken, folkrådet i krig samt uppgifterna för vapenfria under beredskap och i krig. Denna utbildning bedöms ta en arbetsvecka.

I motion 1987/88:Fö3 (c) yrkas att utbildningen av praktiska skäl i första hand ges administratörerna som sedan får utbilda handledarna för den lokala verksamheten.

Utskottet vill med anledning härav erinra om att handledarna fungerar som instruktörer på tjänstgöringsplatserna och att de till skillnad från vapenfriadministratörerna har daglig kontakt med de värnpliktiga. Utbildningen av handledarna framstår därför som mycket viktig. Utskottet biträder därför regeringens förslag och avstyrker motionen i denna del.

Med anledning av yrkandet i motion 1987/88:Fö4 (fp) att utbildningen av vapenfria tjänstepliktiga skall granskas av nämnden för vapenfriutbildning vill utskottet erinra om att tillsynen över utbildningen redan utövas av nämnden med stöd av lagen (1966:413) om vapenfri tjänst och nämndens instruktion. Yrkandet bör därmed vara tillgodosett varför någon åtgärd från riksdagens sida inte synes vara påkallad. I samma motion föreslås att överstyrelsen för civil beredskap åläggs samordningsansvaret för att differentiera de vapenfria tjänstepliktigas tjänstgöringstid efter de skilda behoven i totalförsvarets civila delar. Utskottet finner emellertid att ifrågasvarande samordningsfunktion lämpligen som hittills fullgörs av AMS. ÖCB:s samordningsuppgifter ligger på en mer övergripande nivå inom det civila totalförsvaret, med ansvar bl.a. för att ange vilka samhällsfunktioner som särskilt behöver förstärkt utbildning. Motionsyrkandet bör med hänsyn härtill avslås.

Lagförslaget

Den totala utbildningstiden för en vapenfri tjänstepliktig är i nuläget 420 dagar. Nämnden för vapenfriutbildning bestämmer om fördelningen av tjänstgöringsskyldigheten mellan grundutbildning och repetitionsutbildning. För olika utbildningsområden och tjänstgöringsalternativ tillämpar nämnden för närvarande grundutbildningstider mellan 276 och 345 dagar. Återstående tjänstgöringsskyldighet kan utnyttjas för repetitionsutbildning.

VK 83 föreslår en förlängning av utbildningstiden till högst 520 dagar och en differentiering därav på i princip samma sätt som nu gäller för de värnpliktiga.

Det i propositionen framlagda förslaget till lag om ändring i lagen (1966:413) om vapenfri tjänst innebär en klar avgränsning mellan grundutbildning och repetitionsutbildning. Tiden för grundutbildningen bör enligt föredragande statsrådet i huvudsak ligga inom samma intervall som nämnden för vapenfriutbildning nu tillämpar. Repetitionsutbildningen föreslås omfatta högst fem övningar om vardera högst 30 dagar eller, i fråga om särskilda befattningar enligt regeringens bestämmande, högst 40 dagar.

I avvaktan på att överbefälhavaren senast den 30 september 1988 skall lämna förslag om bl.a. arméns framtida utbildningssystem är statsrådet inte

berett att förorda en differentiering eller en förlängning av tjänstgöringstiden i enlighet med kommitténs förslag.

I motion 1987/88:Fö1 (m) hemställs i linje med VK 83:s förslag att utbildningstiden för de vapenfria värnpliktiga bestäms till sammanlagt minst 430 dagar och högst 520 dagar och att grundutbildningen differentieras på i princip samma sätt som nu gäller för de värnpliktiga i övrigt. Utöver grundutbildningen föreslås en repetitionsutbildning med högst fem övningar om högst 30 dagar.

Utskottet anser i likhet med föredragande statsrådet att utbildningstiden primärt skall vara så tilltagen att den vapenfrie blir användbar i sin krigsbefattning. Tjänstgöringsskyldigheten bör normalt inte heller omfatta kortare tid än vad värnpliktsutbildningen skulle ha inneburit. Den av överbefälhavaren aviserade utredningen om arméns framtida utbildningssystem bör därför också enligt utskottets mening avvaktas innan slutlig ställning tas till frågorna om utbildningens längd och differentiering för de vapenfria värnpliktiga. Under hänvisning härtill tillstyrks propositionen och avstyrks motionen i denna del.

Utskottet tillstyrker sålunda det förslag till ändring av vapenfrilagen som propositionen innehåller.

Med hänvisning till de ställningstaganden som redovisats i det föregående anser utskottet att riksdagen vidare bör godkänna de allmänna riktlinjer för tjänstgöringsområden och krigsplacering och för utformning och genomförande av vapenfrutbildningen som föredragande statsrådet har angett.

Utskottet har inte heller någon erinran mot de allmänna riktlinjer för förmåner till vapenfria tjänstepliktiga som redovisas i propositionen. Inte heller vad föredragande statsrådet i propositionen i övrigt har anfört om vapenfriverksamheten har gett utskottet anledning till någon erinran eller särskilt uttalande.

Prövningsförfarandet

Grundvalarna för prövningen av ärenden om vapenfri tjänst lades senast fast år 1978 i samband med den då genomförda vapenfrireformen. På senare tid har kritik riktats mot de tillämpade principerna för prövningsförfarandet. Frågan har behandlats av utskottet (FöU 1984/85:9 och FöU 1986/87:1) med anledning av motioner som syftat till en översyn av vapenfrilagen. Utskottet framhöll därvid bl.a. att de förändringar beträffande den vapenfria tjänsten som kunde bli följderna av VK 83:s förslag också torde påverka andra avvägningar i vapenfrifrågan. Utskottet ansåg att riksdagen i det läget inte borde påfordra en översyn av vapenfrilagen.

VK 83 har dock inte haft till uppgift att överväga prövningsförfarandet som sådant. Föredragande statsrådet tar därför inte upp frågan närmare i den förevarande propositionen. Han anser emellertid tiden mogen att nu göra en utvärdering av prövningsförfarandets effekter sedda mot bakgrund av de uttalanden som motiverade reformen.

I motionerna 1986/87:Fö501 (c), 1986/87:Fö504 (vpk), 1986/87:Fö507 (fp), 1986/87:Fö509 (c), 1986/87:Fö518 (s), 1987/88:Fö719 (s) och 1987/88:Fö722 (c) begärs en översyn eller ändring av vapenfrilagen bl.a. i syfte att avskaffa prövningsförfarandet.

I motion 1987/88:Fö4 (fp) hemställs att en utvärdering av prövningsförfarandet omgående inleds.

Utskottet biträder uppfattningen att det är angeläget att en utvärdering av prövningsförfarandet kommer till stånd snarast möjligt. Med hänsyn till att regeringen i propositionen meddelar sin avsikt att genomföra en sådan utvärdering ser utskottet ingen anledning att förorda att riksdagen uttalar sig i denna fråga på det sätt som föreslås i här behandlade motionsyrkanden.

Påföljdssystemet m. m.

I motionerna 1986/87:Fö509 och 1987/88:Fö722 (båda c) samt 1986/87:Fö518 och 1987/88:Fö719 (båda s) yrkas att fängelsestraff för värnpliktsvägran ersätts med samhällstjänst.

I betänkandet (SOU 1977:7) av 1973 års vapenfriutredning föreslogs en av domstol utdömd särskild samhällstjänst som sanktionsform vid totalvägran. Föredragande statsrådet ansåg (prop. 1977/78:159) att det föreslagna systemet var alltför komplicerat och förenat med praktiska svårigheter. Möjligen skulle ett sådant alternativ kunna övervägas vid en samlad översyn av brottsbalkens hela påföljdssystem. Försvarsutskottet gav uttryck för liknande uppfattning (FöU 1977/78:28). Utskottet finner ej skäl frångå sin tidigare uppfattning i frågan. Med hänsyn härtill och då någon samlad översyn av påföljdssystemet ej kommit till stånd avstyrks de ifrågavarande motionsyrkandena.

Den allmänna värnplikten utgör ett bärande element för vårt totalförsvaret. Genom vapenfrilagen finns en undantagslagstiftning för den som hyser betänkligheter mot värnpliktens yttersta konsekvens – bruk av vapen mot annan människa. Mot denna bakgrund finner utskottet ej anledning att bifalla yrkandet i motion 1986/87:Fö504 (vpk) om avskaffande av fängelsestraff för den som totalvägrar.

Med anledning av yrkandet i motion 1986/87:Fö503 (fp) om instansordningen vid överklagande av vapenfrinämndens beslut vill utskottet erinra om att regeringen givit försvarets rationaliseringsinstitut (FRI) i uppdrag att se över bl. a. vapenfrinämndens kansliorganisation, varvid även instansordningen vid överklagande kommer att prövas. I avvaktan på resultatet av utredningen bör motionsyrkandet ej föranleda någon åtgärd från riksdagens sida.

Hemställan

Utskottet hemställer

1. beträffande *tjänstgöringsområden och krigsplacering* att riksdagen med avslag på motionerna 1986/87:Fö518 i denna del, 1987/88:Fö719 i denna del, 1987/88:Fö1, yrkande 1, 1987/88:Fö3, yrkandena 1 och 2, och 1987/88:Fö4, yrkande 1, godkänner de allmänna riktlinjer som föredragande statsrådet har angett,

2. beträffande *inrättande/lokalisering av vapenfriskolor* att riksdagen med avslag på motionerna 1986/87:Fö505, 1986/87:Fö508, 1986/87:Fö511, 1987/88:Fö1, yrkande 2, 1987/88:Fö2 och

1987/88:Fö5 godkänner de allmänna riktlinjer som föredragande statsrådet har angett.

FöU 1987/88:8

3. beträffande *utformning och genomförande av vapenfriutbildningen i övrigt*

att riksdagen med avslag på motionerna 1986/87:Fö504 i denna del, 1986/87:Fö509, yrkande 3, 1987/88:Fö706, 1987/88:Fö722, yrkande 3, 1987/88:Fö3, yrkande 3, samt 1987/88:Fö4, yrkandena 3 och 4, godkänner de allmänna riktlinjer som föredragande statsrådet har angett,

4. beträffande *allmänna riktlinjer för förmåner till vapenfria tjänstepliktiga*

att riksdagen godkänner vad föredragande statsrådet har anfört,

5. beträffande *vapenfriverksamheten i övrigt*

att riksdagen lämnar utan erinran vad föredragande statsrådet har anfört,

6. beträffande *lagförslaget*

att riksdagen med bifall till regeringens förslag och med avslag på motion 1987/88:Fö1, yrkandena 3 och 4, antar förslaget till lag om ändring i lagen (1966:413) om vapenfri tjänst,

7. beträffande *prövningsförfarandet*

att riksdagen avslår motionerna 1986/87:Fö501, 1986/87:Fö504 i denna del, 1986/87:Fö507, 1986/87:Fö509, yrkande 1, 1986/87:Fö518 i denna del, 1987/88:Fö719 i denna del, 1987/88:Fö722, yrkande 1, och 1987/88:Fö4, yrkande 2,

8. beträffande *påföljdssystemet*

att riksdagen avslår motionerna 1986/87:Fö504 i denna del, 1986/87:Fö509, yrkande 2, 1986/87:Fö518 i denna del, 1987/88:Fö719 i denna del och 1987/88:Fö722, yrkande 2,

9. beträffande *överklagande*

att riksdagen avslår motion 1986/87:Fö503.

Stockholm den 5 april 1988

På försvarsutskottets vägnar

Arne Andersson

Närvarande: Arne Andersson i Ljung (m), Olle Göransson (s), Roland Brännström (s), Åke Gustavsson (s), Gunhild Bolander (c), Evert Hedberg (s), Göthe Knutson (m), Ingemar Konradsson (s), Ingvar Björk (s), Hans Lindblad (fp), Olle Aulin (m), Iréne Vestlund (s), Ingvar Karlsson i Bengtsfors (c), Christer Skoog (s) och Carl-Johan Wilson (fp).

Inrättande/lokalisering av vapenfriskolor och lagförslaget (mom. 2 och 6)

Arne Andersson i Ljung, Göthe Knutson och Olle Aulin (alla m) anser

dels – beträffande *inrättande/lokalisering av vapenfriskolor* – att den del av utskottets anförande som på s. 9 börjar med "Utskottet konstaterar" och på s. 10 slutar med "sådana skolor" bort ha följande lydelse:

Utskottet anser emellertid att den uppstramning och effektivisering av vapenfriutbildningen som är nödvändig bäst kan ske genom att introduktionsutbildning och allmän grundutbildning organiseras på det sätt som VK 83 föreslagit. Utskottet anser vidare att de av VK 83 föreslagna tre vapenfriskolorna bör knytas till redan befintlig utbildningsverksamhet, organiserad av räddningsverket.

Utskottet anser sålunda att riksdagen, med bifall till motion 1987/88:Fö1, yrkande 2, och med anledning av motionerna 1986/87:Fö505, 1986/87:Fö508, 1986/87:Fö511, 1987/88:Fö2 samt 1987/88:Fö5 som sin mening bör ge regeringen till känna vad utskottet har anfört om inrättande av vapenfriskolor.

dels – beträffande *lagförslaget* – att den del av utskottets anförande som på s. 12 börjar med "Utskottet anser" och slutar med "propositionen innehåller" bort ha följande lydelse:

Utskottet anser i likhet med föredragande statsrådet att utbildningstiden skall vara så tilltagen att den vapenfrie blir användbar i sin krigsbefattning. Utskottet anser emellertid i likhet med vad som anförs i motion 1987/88:Fö1, yrkandena 3 och 4, att de av VK 83 föreslagna utbildningstiderna är väl avvägda och står i rätt relation till motsvarande utbildningstider för värnpliktiga i vapentjänst. För repetitionsutbildning bör enligt utskottets uppfattning tillkomma högst fem repetitionsövningar om högst 30 dagar. Den sammanlagda utbildningstiden bör sättas till minst 430 dagar och högst 520 dagar. Utskottet följer sålunda förslagen i motion 1987/88:Fö1 i denna fråga.

dels att utskottets hemställan i momenten 2. och 6. bort ha följande lydelse:

2. beträffande *inrättande/lokalisering av vapenfriskolor*
att riksdagen med avslag på propositionen, med anledning av motionerna 1986/87:Fö505, 1986/87:Fö508, 1986/87:Fö511, 1987/88:Fö2, 1987/88:Fö5 samt med bifall till motion 1987/88:Fö1, yrkande 2, som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet har anfört,

6. beträffande *lagförslaget*
att riksdagen med avslag på propositionen och med bifall till motion 1987/88:Fö1, yrkandena 3 och 4, antar följande såsom reservanternas förslag betecknade förslag till lag om ändring av lagen (1966:413) om vapenfri tjänst.

Regeringens förslag

Reservanternas förslag

5 §¹

Vapenfria tjänstepliktiga är skyldiga att fullgöra grundutbildning och repetitionsutbildning. Grundutbildningen skall vara minst 270 och högst 360 dagar. Repetitionsutbildningen skall omfatta högst fem övningar om vardera högst 30 dagar eller, i fråga om särskilda befattningar enligt regeringens bestämmande, högst 40 dagar. Den sammanlagda utbildningstiden skall vara minst 395 och högst 420 dagar.

Vapenfri tjänstepliktig är skyldig att fullgöra grundutbildning och repetitionsutbildning. Grundutbildningen skall vara minst 290 och högst 415 dagar. Repetitionsutbildningen skall omfatta högst fem övningar om vardera högst 30 dagar. Den sammanlagda utbildningstiden skall vara minst 430 och högst 520 dagar.

Inkallas värnpliktiga med stöd av 27 § 2 mom. eller 28 § 1 mom. värnpliktslagen (1941:967), får även vapenfri tjänstepliktig kallas till tjänstgöring. Tjänstgöringstiden får icke överstiga etthundraåttio dagar, om tjänstgöringen föranledes av inkallelse av värnpliktiga med stöd av 27 § 2 mom. värnpliktslagen.

Om tillgodoräkning av fullgjord värnpliktstjänstgöring vid beräkning av tiden för tjänstgöring enligt denna lag och av fullgjord vapenfri tjänst vid beräkning av tiden för värnpliktstjänstgöring meddelar regeringen bestämmelser.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1988.

¹ Senaste lydelse 1978:524.